

KITEKINTÉS

Európa könyvtárügye 1992 után

Kovács Lászlóné

Az 1930-as évek Pan-Európa gondolata, Churchill 1946-os zürichi beszéde, az Európa Kongresszus életrehívása 1947-ben és az Európa Tanács 1949-es megalakulása mind egy egységes Európára irányultak. A megvalósulás mégis évekig váratott magára, most azonban karnyújtásnyira került.

Az Európai Gazdasági Közösség a tagországok közötti anyagi, műszaki, adminisztratív és vámkorlátok 1992-ig történő fokozott lebontásával lehetővé kívánja tenni az áru, a tőke, a szolgáltatások, az ismeretek és a munkaerő szabad áramlását. Ennek információpolitikai és könyvtárpolitikai vonatkozásai is vannak. Ezekről készült az alábbi szakirodalmi szemle. Előtte talán nem hiábavaló az e tekintetben érintett szervezetek áttekintése, hiszen már most is sokat hallunk felőlük és feltehetően a jövőben még több szó fog esni róluk, de nem biztos, hogy a szervezetek közötti összefüggést mindenki ismeri.

Az **Európai Közösségek (EK)** hat nyugat-európai ország integrációs törekvéseinek eredményeképpen jöttek létre. Három önálló közösség alkotja: a legrégebbi az 1952-ben alapított *Európai Szén- és Acélközösség* (köznapi nevén Montánunió), majd az *Európai Gazdasági Közösség* (köznapi nevén Közös Piac) és az *Európai Atomenergia Közösség (EURATOM)*, utóbbi kettő 1958 óta létezik. A hat alapító államhoz (Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, Német Szövetségi Köztársaság, Olaszország) 1973-ban csatlakozott Dánia, Nagy-Britannia és Írország, 1981-ben Görögország, 1986-ban Portugália és Spanyolország, a tagállamok száma ma 12. Ausztria, Norvégia és Törökország is benyújtotta felvételi kérelmét, de ezeket csak 1992 után bírálják el.

Az Európai Közösségeknek 1961 óta közös szerveik vannak, nevezetesen az *Európa Parlament*, a *Bizottság*, a *Tanács* és a *Bíróság*. A tulajdonképpeni ügyintéző szerv a Bizottság, míg a döntési jog a miniszteri szintű Tanácsé. A tanácsadói szerepet a *Gazdasági és Szociális Bizottság* tölti be, amelynek tagjai a gazdasági és társadalmi élet szakértői. A közösségnek külön bankja is van, fizetőeszköze az ECU (egy ECU körülbelül 74 forint értékű).

A strasbourgi székhelyű Európa Parlament a 12 tagország közvetlen választások útján delegált 518 képviselőjéből áll. A Parlament ellenőrzi a Tanács és a Bizottság munkáját, ez a legfőbb közösségi testület. Főtitkársága Luxembourgban van.

Az Európai Közösségek Bizottságának DG XIII/B főigazgatósága (Directorate General: Telecommunications, Information Industries and Innovation) felelős az információs- és könyvtári hálózat kialakításáért. A főigazgatóság nem végrehajtó szerv, csupán katalizátorként, propagandamunkával és pénzügyi támogatással igyekszik elősegíteni a tervek megvalósulását. A végrehajtók maguk a tagországok, illetve azoknak könyvtáriügyi irányítói.

A Közös Piac ikerszervezeteként jött létre 1960-ban az *Európai Szabadkereskedelmi Társulás* (EFTA), genfi székhellyel. Tagjai: Ausztria, Finnország, Izland, Norvégia, Svájc, Svédország. Miután az alapítótagok közül Dánia, Nagy-Britannia és Portugália átlépett a Közös Piacba, a laza szervezet már csak arra törekszik, hogy az elért vám- és egyéb kedvezményeket fenntartsa.

A szintén strasbourgi székhelyű, 1949-ben alakult *Európa Tanács*, az Európai Közösségektől független, bár mind a tizenkét EK tagország egyben ennek is tagja, de ez kiegészül még 11 európai országgal, így összesen 23 államból áll. A szervezet a tagállamokat érintő valamennyi fontos gazdasági, tudományos, társadalmi, kulturális, törvényhozási és közigazgatási kérdéssel foglalkozik.

Magyarországnak az Európa Tanács és az EFTA tagságra vannak komoly esélyei a közeljövőben.

Információ és könyvtárpolitika

Mivel az EK tagországok egyben Európa Tanács tagok, a két szervezet információs- és könyvtárpolitikai lépései összemosódnak. E szervezetek ugyanakkor nyitottak a külső közreműködőket illetően is, örömmel veszik elsősorban a fejlődő országok bekapcsolódását programjaikba és a többi európai ország közreműködését: természetesen pénzügyi támogatást ezek az országok nem élveznek.

A legtöbbet a közös információhálózat kialakítása érdekében az EK tett. E szervezetet motiválta ebben az a tény is, hogy az európai piacot is az **amerikai adatbázisok** és az amerikai és japán információtechnikai eszközök uralják. Célul tűzték ki, hogy az európai használatú információs adatbázisok és adatbankok előállítói legálább 30%-ban az EK tagországok legyenek. Ugyanakkor a hátrányos helyzetű térségek (Görögország, Dél-Olaszország, Spanyolország, Portugália, Írország) felzárkózását is elő kell segíteni.

A hetvenes években tervbe vették egy olyan dokumentumellátó központ felállítását, amelyik biztosítja az EK országok számára a dokumentumokhoz való gyors hozzáférést. Az eredeti elképzelések szerint a British Library Lending Division mellé telepített European Document Supply Centre kiemelten kezelte volna az orvostudományi, a természettudományi és a műszaki irodalomhoz való hozzájutást. A tervezett központ azonban túl szűk lett volna és egyben elégtelen egyszersmind a szerzői jogi kérdések kezeléséhez.

1984-ben az ún. *Schwencke* határozatban a firenzei Európa Főiskola és az oktatási program mintájára az Európa Parlamentben 21 képviselő egy **Európa Könyvtár** létrehozása mellett szavazott. A könyvtár épületének konkrét helyéről már tárgyaltak (a Brüsszel, Luxembourg, Strassbourg útvonal mentén), de még azt sem döntötték el, hogy egy európai nemzeti könyvtár, vagy a Library of Congresshez hasonló államigazgatási könyvtár létesüljön-e. Ilyen komolytalan formában a tagországok képviselői végül is nem

hagyták jóvá a javaslatot. Helyette 1984-ben Luxembourgban olyan javaslat született, hogy közös könyvtárépület helyett, elektronikus adatátviteli és kommunikációs hálózaton nyugvó információs hálózatot hozzanak létre, amely kiegészülne egy hatékonyan működő dokumentumellátó hálózattal, ahonnan minden európai szakirodalom beszerezhető. A rendszer a szellemtudományok teljes területét átfogná annak tágabb értelmében (történelem, civilizáció, jog, gazdaságtan, politika, társadalomtudomány, kultúra, művészetek, zene, építőművészet, irodalom).

Az alábbi dokumentumállományt kívánják lefedni: 1. a tagországok nemzeti könyvtermésének azt a részét, amelyet nemzeti bibliográfiák feltárnak; 2. az ún. nemzeti örökséget, azaz mindazt az irodalmat a fent említett szakterületekről, amelyek a tagországokban valaha is megjelentek; 3. mindazokat a dokumentumokat, amelyek a tagországok könyvtárainak valamelyikében megtalálhatóak és nemzetközi jelentőséggel bírnak.

A fenti szempontok szükségessé teszik: 1. a kurrens nemzeti bibliográfiáknak elektronikusan visszakereshető formában történő megjelentetését is, egységes európai szabványok szerint; 2. a kurrens nemzeti bibliográfiákon kívül a nemzeti könyvállományok retrospektív adatrögzítését; 3. az Európán kívüli jelentősebb szakgyűjtemények nyilvántartását. Az európai hálózat csak a nemzeti hálózatokra épülhet, vagyis a tagországok nemzeti könyvtárainak és egyéb jelentősebb könyvtárainak együtt kell működniük.

Tizenegy tagország nemzeti könyvtárai igazgatóinak 1987-es lisszaboni tanácskozásán megállapodtak abban, hogy a gépesített könyvtárakat elektronikus hálózattal kötik össze; összehangolják az állománygyarapítás hangsúlyosan kezelt területeit; állást foglalnak a könyvtári anyagok konzerválásának kérdésében és lépéseket tesznek a programok végrehajtásához szükséges pénzeszközök megszerzése érdekében. Ezen a tanácskozáson alakították meg a Conference of European National Libraries (CENL) szervezetet, ami nem azonos a korábban már létezett Conference of Directors of National Libraries (CDNL) nevű szervezettel.

A CENL könyvtári kérdésekben folytatott kutatásait, fejlesztéseit területi okokból nem kívánom felsorolni, de három különösen hangsúlyosan kezelt területet kiemelnék.

1. Az *OSI (Open Systems Interconnection)* 7 rétegű modell úgy konvertál és továbbít az előállítóktól függetlenül különböző, egymástól eltérő gépi rendszereket, hogy a felhasználóknak az teljesen homogénnek tűnik. A 7 rétegből 4 a hálózat fizikai kiépítése, 3 a logikai. A hálózatba kapcsolódó rendszerek készütségi fokozatuknak megfelelő rétegbe kapcsolódhatnak be. (Részletes ismertetését egy későbbi időpontban lapunk külön tanulmányban közli.)

Az OSI könyvtári felhasználásával kapcsolatos kísérleteket Franciaország, Nagy-Britannia és Hollandia közösen folytatnak az EK Bizottság finanszírozásával. Folyznak ilyen kísérletek a Deutsche Forschungsgemeinschaft támogatásával is az NSZK-ban.

Az OSI-val kapcsolatban a dokumentumfeldolgozás területén számos szabványosítási kérdés merül fel. Egységes katalógizálási szabályzat mellett kell dönteni. Ez feltehetően az AACR-2 lesz, amit az is indokoltá tesz, hogy a nagy arányban átvett amerikai OCLC rekordok is ebben készülnek. A gépi csereformátum (INTERMARC, UNIMARC, MAB) alkalmazásában is nagy az eltérés ma a nyugat-európai országokban.

A tartalmi feltárás kérdésében is dönteni kell. Az ETO vagy a Dewey rendszer erre nem alkalmas, csakis a nemzetközi információs rendszerek szabályozott szójegyzékeinek alapján álló szöveges forma jöhet szóba. (Az eddigi ilyen rendszereknek a nyelve az angol, az erről való döntés azonban nemcsak könyvtárügyi kérdés, hanem politikai is.) Arra, hogy a Library of Congress tárgyszójegyzékének fordításai mennyire jelenthetik egy többnyelvű teaurusz alapját, még választ kell kapni a francia-kanadai és a francia könyvtárak most folyó kísérletéből, amelyben az LC tárgyszójegyzék fordítását alkalmazzák. A többnyelvű teaurusz használata a különböző tagországokban más-más súllyal esik latba. Több országban már saját nyelvű teaurusz alapján folyik a feldolgozás. Önmagában tehát a teaurusz kifejlesztése nem oldja meg a feltárás kérdését. Valamennyi könyvtár teljes állományának újbóli feltárása egy ilyen teaurusz alapján ugyanakkor hatalmas munkát jelentene.

2. A különböző országok nemzeti irodalmához, katalógusaihoz való hozzáférés biztosítása alapvető kérdés, ugyanakkor a használatban levő könyvtári szabványok, szoftverek és hardverek különbözősége miatt hosszú időt fog igénybe venni a kölcsönös hozzáférhetővé tétel. Átthidaló megoldásnak látszik CD-ROM adatbázisok előállítását. A jelentősebb könyvtárak saját központi katalógusait CD-ROM lemezekre jelentethetik meg. Előnye, hogy elkerülhetők a telekommunikációs költségek; nem csak ugyanazokat a feltételeket lehetne segítségükkel biztosítani, mint az online hozzáféréssel (vagyis a rekordok le- ill. feltöltését), hanem helyi személyi számítógépeken helyi rendszerekként a kis- és nagykönyvtárak egyaránt használhatják a lemezeket; a beruházási és kurrens költségek alacsony szinten tarthatók. Ezzel a megoldással regionális, országos és nemzetközi szinten is megvalósítható lenne az állománygyarapítás koordinálása.

A DG XIII/B főigazgatóságának, a Nordinfonak és a FID-nek együttes kezdeményezésére, az IFLA támogatásával — 16 000 könyvtárba küldött kérdőív segítségével — felmérést végeznek az EK tagországokban és az észak-amerikai államokban az optikai információs termékek (CD-ROM) elterjedtségéről a könyvtárakban, azok használóinak típusairól, a használói igényekről és a fejlesztési irányokról. A felmérés következő fázisában a világ más országaiból is gyűjtenek adatokat, különös tekintettel a fejlődő országokra.

3. A könyvtári állományok 80%-át, a savas papíron készült kiadványokat az elporladás veszélye fenyegeti. 1986-ban nemzetközi konferenciát tartottak a könyvtári anyagok konzerválási kérdéseiről (erről részletesebben ld. Könyvtári Figyelő 1989. 3. sz. *Kasztaly* Beatrix beszámolója). Két lehetőség kínálkozik ezeknek az anyagoknak, illetve azok információtartalmának megmentésére. Az egyik a nagyüzemi, bér munkában történő tömeges méretű savtalanítási eljárás, ennek lehetőségeit vizsgálják. A másik mód a dokumentumok mikrokártyán történő megőrzése. Ennek a nem olcsó eljárásnak a költségei együttműködéssel jelentősen csökkenthetők. A drága mesterkópiákról akár mennyi jóminőségű másolat készíthető, így több könyvtárat is kiszolgálhat egyetlen mesterkópia felvétellel.

Az európai könyvtárakban kb. 450 ezer mikroforma található, legtöbbjük kéziratokról, régi ritka újságokról, de disszertációkról is. Áttekintésük nem biztosított, jóllehet évente mintegy 60 ezer egységgel gyarapszanak. Az Európa Tanács biztatására a LIBER (Ligue des bibliothèques européennes de recherches — a szakkönyvtárak képviselőinek

szervezete) és a British Library közösen kidolgozta az European Register of Microform Masters tervét ezeknek a regisztrálására, amit az EK Bizottság is felvett projektjei közé.

***

Az EK cselekvési programjai

Az EK első ötéves (1986-1990) cselekvési programja limitált anyagi alapot biztosított, amelyből háromtagú szakértőcsoportot alkalmaztak a könyvtári kérdésekkel való foglalkozásra. A csoport három szinten (LIB-1, LIB-2, LIB-3) határozta meg a tennivalókat.

LIB-1

Ez a legátfogóbb, horizontális terület, amely nem nemzeti szinten, hanem a közösség szintjén veszi számba a tennivalókat. Ennek keretében két területen folytatnak vizsgálatot: 1. a könyvtári gazdaságosság kérdése, makro-szintű statisztikai adatokkal alátámasztva; 2. megelőző állománykonzerválás, elsősorban az információtechnika eszközeire épülően. Egyéb kérdésekkel is foglalkoznak, így: könyvtárak és kiadók/kereskedők közötti elektronikus úton történő kapcsolattartás; az egyes tagországok eltérő könyvtár értelmezése.

LIB-2

Ez a vertikális program 1986 áprilisában indult. A program keretében mindegyik tagállam azonos elvek szerint helyzetjelentést készített országa könyvtárainak gépesítettségi szintjéről és a várható fejlesztésekről, valamint az EK együttműködésben vállalt terveikről. *State of the art of the application of new technologies in libraries and their impact on library functions* (Helyzetkép az új technológiák könyvtári alkalmazásáról és a könyvtári funkciókra gyakorolt hatásáról) címmel közreadták a felmérések eredményeit. (A kötetek az OSZK KMK Könyvtártudományi szakkönyvtárában megtalálhatók.) A felmérés Észak-Amerikára is kiterjed majd azért, hogy összehasonlítható adatokat nyerjenek és láthassák a fejlődés trendjeit. A kötetek szintézisét is tervezik, amelyben összesítik az egyes országok adatait. Bár ez igen nehéz feladat, hiszen a különböző fejlettségű könyvtárügyeket nem egyszerű összesíteni. A szintézis megkísérli körvonalazni azokat a területeket, amelyeken lehetséges a műszaki együttműködés.

Az egyes kötetek érdeme, hogy faktografikus adatokat szolgáltatnak egy olyan témában, amit sok tagállamban ilyen mélységig és részletességgel eddig még nem tanulmányoztak; hogy azonos elvek alapján gyűjtött adatok állnak rendelkezésre a további együttműködéshez; hogy a meglévő állapotok feltárásával és dokumentálásával az egyes országok szakmapolitikusaira és politikusaira hatni lehet a fejlesztéshez szükséges pénzeszközökről való döntéskor.

LIB-3

Ismét horizontális szint, de inkább műszaki természetű, mint a LIB-1 és elsősorban a hálózat érdekében szükséges tennivalókra koncentrálnak.

A Plan of action for libraries in the EC (Cselekvési terv az EK tagországok könyvtárai számára) című 1989 februári tanulmányban összegezték azokat a tennivalókat, amelyek a tagállamokra várnak. Négy olyan kulcsterület van, amelyen széles körű együttműködés szükséges:

- a/ katalógusok/bibliográfiák géppel olvasható formában történő rendelkezésre bocsátása, mint az együttműködés elsődleges forrása;
- b/ az automatizált könyvtári rendszerek összekapcsolása;
- c/ az európai könyvtárakban őrzött dokumentumokhoz való könnyebb hozzáférés lehetővé tétele a könyvtárközi kölcsönzés mechanizmusának javításával;
- d/ a könyvtári személyzet ismereteinek fokozása, modernizálása.

A tennivalók a fentiek jegyében sokrétűek. Öt akciótervet határoztak meg, amelyekre az egyes országok 20-100%-os pénzügyi támogatást is kapnak, a többi összeget saját erőből kell biztosítaniuk. Támogatás céljára az EK öt évre összesen 98 millió ECU-t biztosít. Az öt akcióterv nem a végrehajtás sorrendjét követi, mindegyik programhoz valamennyi országnak azonnal hozzá kell lássanak.

1. *Akcióterv.* A nemzeti bibliográfiák és/vagy nemzeti központi katalógusok gépesítése, beleértve a nemzetközi szempontból fontos állományok retrospektív konverzióját is. Cél: a gépesítési kérdésekben a tagországok megoldásai közötti eltérések csökkentése a nemzeti sajátosságoknak elsőbbséget adva, és a nemzetközi szempontból fontos állományokhoz való hozzáférés javítása.

Költségkeret: 30 millió ECU (15 millió a nemzeti bibliográfiák, 15 millió a retrospektív katalógusok konverziójára), az egyes tervek 10-70%-os támogatásával.

2. *Akcióterv.* A gépi könyvtári rendszerek nemzetközi hálózatba kapcsolása. Cél: a könyvtári hálózatokkal kapcsolatos nemzetközi szabványok széles körű elterjesztése, nemzetközi hálózatok kialakítására vonatkozó projektek elősegítése és az abból nyerhető tapasztalatok értékelése; az OSI alapján álló alkalmazások és azok széles körben történő megismertetése; a szabványosítási eljárásra való ösztönzés.

Költségkeret: 25 millió ECU, 50%-os támogatással.

3. *Akcióterv.* Az új információtechnológiára épülő újszerű szolgáltatások bevezetésének ösztönzése.

Költségkeret: 12 millió ECU, 81%-os támogatással.

4. *Akcióterv.* Olyan piacépes könyvtári termékek és szolgáltatások kifejlesztésének és kereskedelmi célú előállításának támogatása, amelyek több tagország számára érdekesek lehetnek.

Költségkeret: 10 millió ECU, 25%-os támogatással.

5. *Akcióterv.* A könyvtárosok közötti tapasztalatcsere elősegítése, a képzés összehangolása és a könyvtárosok nemzetközi együttműködésének támogatása. Cél: kiemelten kezelni az akciótervvel kapcsolatosan megvalósuló kísérleteket és a sikereseket más tagországokban is elterjeszteni.

Költségkeret: 12 millió ECU, 100%-os támogatással.

Az eddigiek alapján úgy tűnhet, hogy csak a tervezésig és a tárgyalásig jutottak el, konkrét lépések nem történtek. Sok nyugati országbeli szakértő is ezen a véleményen van és szkeptikusak a tervekkel szemben. Günter Pflug szerint sajnálatos, hogy minden további kérdést megelőzően nem a szabványokról, a formátumról, a tárgyi feltárásról stb. döntöttek, hogy azokban az országokban, ahol az országos rendszerek kiépítése érdekében most fáradoznak, ezeknek a döntéseknek a figyelembevételével kezdhesenek munkához.

Történt azonban sok konkrét fejlesztés is. A teljesség igénye nélkül álljon itt ezekből néhány:

1. Az első, teljesen számítógéppel készülő nemzeti bibliográfia a Deutsche Bibliographie, amelynek az előállítására során szerzett tapasztalatok a többi tagországban is hasznosíthatóak.

2. A British Library és a Bibliothèque National (az angol és a francia nemzeti könyvtárak) közös kísérleti programba kezdtek a nemzeti bibliográfiai adatbázis CD-ROM lemezen történő közreadására. Ugyanazt a szoftvert használják, amit a *Books in Print Plus* és a *Verzeichnis lieferbarer Bücher* című kiadói katalógusok CD-ROM változatai.

3. A nagykönyvtárak cédulakatalógusai gépi konvertálásának megoldására kísérletek folynak az NSZK-ban, ezeket a Deutsches Bibliotheksinstitut koordinálja. Az Európa Tanács megbízásából a LIBER dolgozott ki erre vonatkozó ajánlásokat.

4. PROTEAS (Prototypes European Access Systems) névvel, kísérleti jelleggel egy adatbázist hoztak létre az információk hálózati kezelési lehetőségeinek megfigyelésére. Az információtechnológia (IT) és a telekommunikáció területéről gyűjtik az adatokat, de később kiterjesztik azt más területekre is. Minden bevett tétel egy gyártmány prototípusának szabadszövegű leírásából, a gyártmány paramétereiből, a felhasznált szabványok megnevezéséből áll, továbbá a potenciális felhasználói kört is regisztrálják. A kísérleti szakaszban a rendszer használata ingyenes. A PROTEAS a legtöbb európai országból fogad adatokat különféle szervezetektől és oktatási intézményektől.

5. Az EK miniszterei 1989 márciusában jóváhagyták az ún. SPRINT (innováció és technológia transzfer stratégia) programot, amelynek keretében az első, 1984-1988-as kísérleti szakasz után, 1989-1990 között kialakítják a technológiai adatátvitel szakértőinek európai hálózatát. A program fő célja az EK országok közötti információ és tapasztalatcsere felgyorsítása. Az első szakaszra szánt 18,5 millió ECU-hoz képest jelentősen emelkedett a támogatás összege, 90 millió ECU-ra.

6. Az egységes könyvpiac érdekében az EK Bizottság az alábbi konkrét intézkedések végrehajtását kezdte meg:

- olyan információs kiadvány összeállítását, amely a szerzők és fordítók jogait, társadalmi és jogi státuszát vizsgálja a tagállamokon belül;
- statisztikai eszközökkel vizsgálja a könyvkiadás területét;
- programokat indít a kortárs irodalom pénzügyi támogatására;
- ösztöndíjjal támogatja a fordítói tevékenységet;
- az olvasás népszerűsítését segítő információs kampányt indít.

7. Hágában EURÓPA 1992 névvel adatbankot hoztak létre, amelynek célja a gazdasági döntéshozatal segítése négy fő területen:

- általános információk az EK-ról és az egységes belső piacról;
- a Fehér Könyv (a belső piaci nyitással kapcsolatban tennivalók kódexe) a ajánlásai és megvalósításuk helyzete;
- jogszabályok;
- 600 olyan európai szervezet címe, amelyek rendelkeznek a belső piac megvalósításával kapcsolatos információkkal és terjesztik is azokat. Az adatok aktualizálása kéthetenként történik.

8. OVIDE nevű információs rendszerében az Európa Parlament képviselői között teremtenek elektronikus kapcsolatot. A rendszer segítségével a képviselők egyfelől naprakész parlamenti információkat szerezhetnek, másfelől lakóhelyükről egymással kommunikálhatnak. A hálózat az EK tagországok egyéni előfizetői számára is hozzáférhető lesz, ennek megnyitását 1990-re tervezik. Az információs rendszerben elérhetőek lesznek a parlamenti beszámolók, a kurrens kiadványok, eseménynaptárak, EK szerződéskadatai, EK statisztikák, valamint egyéb gyakorlati tudnivalók is, egészen a vonatok, repülőjáratok menetrendjéig bezáróan. Az OVIDE elektronikus postahálózattal is fog rendelkezni, amelyen keresztül kérdéseket lehet továbbítani a parlamentbe. Az egyéni vagy intézményi (szervezeti) előfizetők terminálokon vagy videotex rendszereken keresztül férhetnek a rendszerhez.

9. ECHO (European Commission Host Organisation) névvel adatbázisszolgáltató központot létesítettek 1980-ban Luxembourgban az EK Bizottság felügyeletével. A rendszer használói percek alatt kaphatnak online információkat termékekről, piacokról, kutatási projektekről, kutatási jelentésekről, folyóiratcímekről. A felhasználó hozzáférhet az EK Bizottság által részben vagy egészben finanszírozott központi adatbázisokhoz és adatbankokhoz (ezek semmilyen más szolgáltatón keresztül nem elérhetőek), valamint egyéb online szolgáltatásokhoz. Az ECHO ún. Help Desk-je tájékoztatja a felhasználót az adatbázis választékről, naponta 8.00–18.00 óra között személyesen, napi 24 órán keresztül számítógép útján. *Echo News* című hírlevelük rendszeresen tájékoztat az új fejlesztésekről, az új adatbázisokról, személyzeti híreket, kiállítási, konferenciai tudósításokat közöl.

10. Az ICON (Comparative Inventory of European Standards) azoknak a nemzeti szabványoknak az adatbázisa, amelyeknek van európai vagy nemzetközi megfelelőjük. 110 ezer európai és nemzeti szabványról és velük kapcsolatosan 330 ezer nemzeti szabványról informál az adatbázis.

Miután az információpolitikai akciótervek 1989-es közzététele és az 1992-es "nyitás" között meglehetősen szűkre szabott az idő, az egyes országoknak azonnal munkához kell látniuk. Az EK tagországai az információpolitikai ügyek intézéséhez nemzeti szervezeteket hoztak létre. Kettőről áll rendelkezésünkre hiteles forrás.

Az NSZK-ban "*Arbeitsgruppe europäische Bibliotheksangelegenheiten*" néven a Deutsche Bibliothékban működő titkársággal létesített testület a kultuszminisztérium és más szövetségi minisztérium képviselőiből, az általuk felkért könyvtáros szakértőkből, a Deutsche Forschungsgemeinschaft és a könyvtáros egyesület képviselőiből áll. A szervezet a *Biblioheksdienst* c. szakfolyóirat hasábjain pályázati felhívást tett közzé 1989 végéig benyújtható könyvtári fejlesztési tervekre.

Nagy-Britanniában *Inter-departmental Coordinating Committee for Scientific and Technical Information (ICCSTI)* néven 1974 óta működik az a szervezet, amelyiknek hatáskörébe utalták az EK könyvtári ügyek gondozását. A szervezet a könyvtáros egyesület, az Aslib és más egyesületek (IIS, CICI, SCONUL), valamint az adatbáziselőállítók egyesületének képviselőiből áll.

Az EK hivatalos dokumentumokhoz való hozzáférési lehetőségek

Az egységes belső piac 1992-es létrejöttéhez hatalmas összefogásra, egyeztetőmunkára és szabványosításra van szükség, ami természetesen rengeteg dokumentumot (szabványjegyzékek, jogszabálygyűjtemények, címtárak, stb.) eredményez. Miután mind a tagállamokat, mind a többi európai államot nagymértékben érintik ezek a kérdések, igen jól szervezett tájékoztatási és dokumentumellátó hálózatot építettek ki. Részei: az EK nemzeti központok a tagországokban, az EK kiadványokat terjesztő helyek Luxembourgon és a tagországokban, az EK ügyek információs központjai tagországonként, az EK letéti könyvtárak hálózata. A letéti könyvtári hálózat pontjai: az európai dokumentációs központok (tagországonként több is), a letéti könyvtárak (tagországonként legalább egy, de más, nem tagországokban is vannak ilyenek), európai tájékoztatási központok (csak az alapvető dokumentumokból álló kisebb gyűjtemények, tagországonként). Ennek az intézményhálózatnak a segítségével valamennyi tagország minden intézménye és polgára hozzáférhet, vétel vagy könyvtári használat útján, a számára szükséges dokumentumokhoz. Csak Nagy-Britanniában például 45 európai dokumentációs központ van és két letéti könyvtár. A nemzeti EK központok minden országban igen leterheltek, a londoni központban például óránként 100 telefonhívásra válaszolnak.

Szólni kell még az európai belső piac hatásáról a képzésre és a szakemberek mozgására. 1992-től az EK tagországaiban szabad munkahelyválasztás lesz, minden megkötés nélkül. Ez a könyvtárosok, információs szakemberek szabad mozgását is jelenteni fogja, ami kívánatos a szakmai tudás fejlesztése, a nyelvismeretek fokozása szempontjából is. 1990-től az EK területén kiadott diplomák egyenértékűek, a felsőfokú képesítést bármelyik tagállamban korlátozás nélkül elismerik. Az egyes országok oktatási intézményeinek össze kell addigra hangolniuk a vizsgarendjüket, a képzési időt, a tantervet. A könyvtárosképző intézmények képviselői először e témában 1989 októberében ültek össze Hannoverben. (E konferenciáról lapunk részletesebb tájékoztatást tervez közreadni a következő számban. *A szerk.*)

***

A szakirodalom olvasása közben akaratlanul is eljátszottam azzal a gondolattal, hogy Magyarország is tagja az EK-nak és ebből mindjárt adódott, hogy összehasonlítsam a mi helyzetünket, lemaradásainkat a többi országokkal. Azután a szemle írásának előrehaladtával, nap-nap után egyre többször szerepeltek a tömegkommunikációs eszközökben az Európa Tanáccsal kapcsolatos hazai hírek, mígnem éppen e szemle elkészültével egy időben jelentették be, hogy Magyarország felvételét kérte az EFTÁ-ba, illetve az Európa Tanácsba. Igazolva látom ilyenformán azt a meggyőződésemet, hogy jobban oda kell figyelnünk Európa információpolitikai fejlesztésére.

Néhány továbbgondolásra szánt kérdést vetnék fel a továbbiakban, a kérdések némelyikében netán cselekedni is kellene.

- Az EK hivatalos dokumentumaihoz való hozzáférés intézményesített megszerzése, hasonlóan az Országgyűlési Könyvtár ENSZ-dokumentumok gyűjtéséhez.

Ismereteim szerint e dokumentumokat, vagy azoknak egy részét az MTA Közgazdaságtudományi Intézet Könyvtára kapja, ahonnan egy részük elkerül a szakterületileg illetékes könyvtárakba (OMIKK, Konjunktúra-, Piackutató és Informatikai Intézet, Országgyűlési Könyvtár stb.). Szisztematikusan feldolgozásuk és a rendszeres információszolgáltatás nem megoldott. Olyan helyre kellene telepíteni a gyűjteményt, ahol az információszolgáltatásnak nem elsődleges célja a profitszerzés. (A Kopintdatorg "Európa 1992" c. hírleveléért az évi 12 ezer Ft-os előfizetési díj feltehetően sok könyvtár számára megfizethetetlen.)

Az Európa-képes, exportra irányuló magyarországi kereskedelemhez, vállalkozásokhoz elegendhetetlenek mindazok a gyártmányindexek, szabványjegyzékek és egyéb kiadványok, amelyek az EK égisze alatt jelennek meg. Ezeknek azonban olyan hihetetlen magas az áruk, hogy ez is szükségessé tenné legalább egyetlen, valamennyi könyvtár által ismert helyen történő gyűjtésüket és az azokból történő információszolgáltatást. Ez az intézmény kiemelt támogatást kellene kapjon a gyarapításhoz.

- Elemi érdekünk lenne, hogy olyan nagyszámítógépes nemzeti információs rendszert építsünk ki, amelyik a leginkább kompatibilis a nyugat-európai rendszerekkel azért is, hogy minél több készterméket vehessünk át.
- Csatlakozni kellene az ECHO adatbázis szolgáltató központhoz, amelynek a használata egyelőre ingyenes.
- Legalább egy felelős könyvtári szakértő, de inkább néhány tanácsadóból álló grémium hatáskörébe kellene utalni az EK DG XIII/B főigazgatósággal való kapcsolattartást. Biztosítani kellene a tárgyban tartott konferenciákon, megbeszéléseken való mindenkori és nem saját finanszírozásból, egy-egy szakember buzgalmán alapuló részvételét.
- Rendszeresen történjen híradás a hazai szakajtóban a szükséges tudnivalókról, az EK információpolitikai eredményeiről, az új adatbázisokról.
- Felmérés kellene készüdjön a hazai információ gépesítettégi állapotáról, aminek áttekintése amúgyis időszerű lenne.
- Meg kellene vizsgálni — megbízható közgazdasági számításokkal alátámasztva — azt, hogy nem lenne-e hazánk számára is járhatóbb út a közelebbi jövőre egy CD-ROM nemzeti bibliográfiai adatbázis létrehozása, mint a csak a távolabbi jövőre kiépíthető online rendszer. Pénz hiányában ehhez ugyanis csak a nagykönyvtárak fognak tudni csatlakozni. A számítógépek árának rohamos csökkenése, a beépített CD-ROM meghajtók nagymértékű elterjedése a kiskönyvtárak számára is elérhetőbbé tenné az ellátást, mint egy elektronikus rendszer, amelyhez a hálózat még szintén kiépítésre vár.
- Már most lépéseket kell tenni a hatékonyabb dokumentumellátás érdekében, hogy zökkenőmentesen kapcsolódhassunk be az európai vérkeringésbe, az igényelt dokumentumokra, információkra ne kelljen olyan sokat várni, mint azt manapság országon belül is tapasztaljuk. A gyors információtovábbítás csakis egy elektronikus postahálózat kiépítésével képzelhető el.

- Meg kell oldani a nemzeti bibliográfiai rekordok nemzetközileg is használható idegen nyelvű (angol) tárgyi feltárását, hogy az információszolgáltatásban exportképesek legyünk.
- A szakemberképzés, a munkaerőpiac területén látom a legnagyobb buktatót. A leg-
alább angol nyelvet, a tárgyalókészség szintjén tudó, ugyanakkor az információtudo-
mányban is jólképzett szakemberek sokasága nélkülözhetetlen lesz a szakmában. A
magyarországi könyvtárosképzés tantervét az EK tagországokéhoz kell igazítani,
"kompatibilissá" kell tenni.

Ez persze előrevetíti annak az árnyékát, hogy az ilyen szakemberek a nyugati államokban is keresettek lesznek és ott jóval több pénzért tudnak munkát vállalni. (Egy angol szakfolyóirat álláshirdetésében például évi 30 000 font fizetésért keresnek információs menedzsert.) Tovább nehezíti a helyzetet, hogy konjunkturális szakmáról van szó és a külföldi munkavállaláshoz már engedélyre sincs szükség. Várhatóan be fog következni a szakmánkban a még erőteljesebb kontraszelekció és ennek következményeit aligha kell magyarázni. Vagy utána meghívjuk a külföldi szakértőt és valutában jól megfizetjük, mert kénytelenek leszünk rá? Tudom, hogy ez már nemcsak szakmapolitikai kérdés, hanem országos helyzetünk szomorú következménye, de azért szükségesnek éreztem felvetni.

Irodalom

1. BORCHARDT, P.: Aktionsplan für die Bibliotheken in der Europäischen Gemeinschaft. Aufruf zum Einsenden von Projektideen. = Bibliotheksdienst 23/1989/10. p. 1051-1052.
2. BORCHARDT, P.: Europa und die Bibliotheken. = Bibliotheksdienst 23/1989/5. p. 498-509.
3. BORK, H.: OSI für Bibliotheken — Normen, Projekte und Vorschläge zur Anwendung elektronischer Kommunikation. Berlin, Deutsches Bibliotheksinstitut, 1989. (dbi-materialien 84.)
4. BORK, H.: Zweimal OSI. = ZfBB 36/1989/3. p. 254-261.
5. Europäische Telekommunikation: Perspektive 1992. = Nachrichten für Dokumentation 39/1988/3. p. 182.
6. Europe. = Bull. Bibl. Franc. (1988/1-2. Tematikus szám.
7. ILJON, A.: European cooperation in library automation. 1. = International library cooperation 10th Anniversary Essen Symposium 19 Oct — 22 Oct 1987. ed. A.H. Helal, J.W. Weiss. Essen, Universitätsbibliothek, 1988. p. 72-77.
8. KOCH, H.-A.: Aktionsplan für die Bibliotheken in der Europäischen Gemeinschaft. 2. Hearing der Kommission. = ZfBB 36/1989/3. p. 272-275.
9. KOCH, H.-A.: Euro-Buch. Die Liga der Forschungsbibliotheken: keine Angst vor 1992 = Die Zeit 11.8. 1989.
10. KROLLER, F.: Aktionsplan der Europäischen Gemeinschaft für die Bibliotheken. = Mitteilungen der Vereinigung Österreichischer Bibliothekare 42/1989/3. p. 47-53.
11. LEHMANN, K.-D.: Aktionsplan für die Bibliotheken der Europäischen Gemeinschaft. = ZfBB 36/1989/21. p. 70-72.
12. LUCK, R.: Europäische Integration und schweizerische Bibliotheken: Utopie oder Chance? = ARBIDO-R 4/1989/2. p. 29-34.
13. LUPOVICI, Ch.: European cooperation in library automation. 2. = International library cooperation. 10th Anniversary Essen Symposium 19 Oct — 22 Oct 1987. Ed. A.H. Helal, J.W. Weiss. Essen, Universitätsbibliothek, 1988. p. 78-84.
14. Open lines to European Parliament by 1990. = The electronic library 7/1989/5. p. 332-333.
15. PFLUG, G.: Europäische Bibliotheksinitiativen. = Libri 38/1988/3. p. 178-187.

16. Plan of action for libraries in the EC. Second draft. Summary. Luxembourg, 28th February 1989. Luxembourg, European Communities, 1989. p. 22.
17. SCHUMACHER, D.: Europe 1992 — the impact on the online community. = Proceedings of the 12th International Online Information Meeting London 6-8 Dec 1988. vol. 2. Oxford — New Jersey, Learned Information, 1989. p. 743-748.
18. SIEFKES, F.: Forumdiskussion "Auf dem Wege zu einem Aktionsplan für die Bibliotheken in der EG" am 7. bis 8. März 1989 in Luxemburg — Stellungnahme der Deutschen Delegation. = ZfBB 36/1989/4. p. 369-380.
19. Tények könyve '88. Magyar és nemzetközi almanach. Szerk. Baló György és Lipovecz Iván. Bp. Computerworld Informatika Kft, Móra, 1987. 852.p.
20. UMSTÄTTER, W. — JÜNGLING, H.: Zum deutsch-britischen Erfahrungsaustausch der letzten Jahre im Hinblick auf den gemeinsamen Binnenmarkt der EG. = Bibliotheksdienst 23/1989/5. p. 509-520.
21. Vorbereitung von Projekten und Anträgen im EG-Aktionsplan. = ZfBB 36/1989/4. p. 366-368.

+ + +

A VILÁG LEGNAGYOBB FOLYÓIRAT-ADATBÁZISA készült el 1989 őszén a British Library Document Supply Centre-ben. A *Boston Spa Serials* című CD-ROM a Dokumentumszolgáltató Központ révén hozzáférhető 300 000 időszaki kiadvány (hírlapoktól sorozati monográfiákig) címét tartalmazza, 66 000 címváltozattal. A kiadványt félévenként frissítik fel, évi előfizetése 425 font. (Document Supply News, 1989. szept.)

+ + +

A CD-ROM-TÁROLÓ "wurlitzer" új típusát, a Voyager nevű készüléket, 1989 őszén helyezte üzembe a British Library Document Supply Centre. A Voyager 250 kompakt lemez tárolására és mikroszámítógépes keresésére alkalmas; kapacitása összesen 175000 megabájt adat, ill. 80 millió oldalnyi szöveg, ill. 12 napot kitöltő mozgókép-anyag. Össze is lehet kapcsolni egymással több ilyen készüléket, így a rendszer elvileg korlátlanul bővíthető. A Voyagert a British Library támogatásával fejlesztette ki egy információ-technológiai cég, de hivatali és katonai célokra is fel akarják használni; az USA-ból is számos megrendelés érkezett már rá. (Document Supply News, 1989. szept.)